

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

OKTOBER 6 • 2009

**Getiskt mynt på
Kungl. Myntkabinettet**

**Via Ermine Street till
Stora Gatan i Sigtuna**

**Medalj till minne av
Johannes Loccenius**

**Christian Hammer – mannen
som samlade på allt**

Julius Hagander 1925 – 2009

Pris 20 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor:
www.numismatik.se respektive www.myntkabinettet.se.

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december.
På hemsidorna kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

1/12 sida
47x50
mm:
250 kr

1/8 sida
72x50
mm:
350 kr

1/6 sida
47x105
mm:
400 kr

1/4 sida
72x105
mm:
600 kr

1/2 sida
151x105
mm:
1.200 kr

Helsida
151 x 214 mm:
2.000 kr

2:a och 3:e omslags-
sidan:
2.500 kr
4:e omslagssidan:
5.000 kr

Annonser på årsbasis får 20% rabatt.

Kontakta föreningens kansli,
e-post: annons@numismatik.se

Annonstopp senast den 1:a i månaden före utgivning.

Enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons med högst tre rader att
köpa, sälja eller byta samlarobjekt.

Annonser som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.

Innehåll SNT 6 • 2009

Sid.

Artiklar och notiser

Christian Hammer – mannen som samlade på allt	132
Ett getiskt mynt på Kungl. Myntkabinettet	138
Höstens föreläsningar på KMK	139
Via Ermine Street till Stora Gatan i Sigtuna. Vikingatida import av engelska myntstampar	140
Vart tog alla de nya kronorna vägen? Hamstringsrykten spreds kring kungabenor	141
Ny medalj från SNF till minne av Johannes Loccenius – en av den svenska numismatikens pionjärer	142
En ögonblicksbild från SNF 1936	143
Barnteater på KMK!	143
Förfälskningar – ett hot mot myntsamlandet!	144
S:t Eligius och Öja kyrka på Gotland	145
En arbetsplats med guld i källaren. Tankar kring den ädlaste av metaller	148
Bakelsebsten	149

Stående rubriker

Pressklipp	143
Personalia. Julius Hagander 1925 – 2009	146

Omslag

Imitation av ett silvermynt ("tetradrachm") som ursprungligen präglades för Filip II av Makedonien (359-336 f.Kr.). Åtsidan ska sannolikt föreställa guden Zeus med lagerkrans i håret. På fransidan visas en häst med ryttare. I vad som nu är Rumänien och på en del andra håll var man särskilt förtjust i och efterbildade gärna tetradrachmen med bilder av guden Zeus och ryttaren. Först imiterades denna mynttyp ganska troget, senare med allt större frihet som på omslagets mynt.

Läs mer om dessa präglingar i artikeln skriven av Lennart Lind på sid. 138-139.

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb

115 22 Stockholm

Tel. 08-667 55 98

Ondsdagar

kl. 10.00–12.00, 13.00–16.00

Fax 08-667 07 71

E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3

Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet

Box 5428

114 84 Stockholm

Tel. 08-5195 5300

Fax 08-411 22 14

E-post: mgl@myntkabinettet.se

Chefredaktör och ansvarig utgivare:

Monica Golabiewski Lannby

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från

Gunnar Ekströms stiftelse

samt Sven Svenssons stiftelse.

För insänt, ej beställt, material
ansvaras ej. SNT:s texter och bilder
lagras elektroniskt och publiceras
i pdf-format på SNF:s och KMK:s
hemsidor. Den som sänder material
till SNT anses medge elektronisk
lagring/publicering.

Tryck:

Alfa Print, Sundbyberg

ISSN 0283-071X

Föreningens aktiviteter

Hösten 2009

SEPTEMBER

30 Föreningskväll
Plats Banérgatan 17

18.00 Föredrag av Per Larson: *Ryska medeltidsmynt*. Per berättar om den ryska myntningen 1350-1700 med utgångspunkt i sin bok *Ryska droppar* (KMK 2006). Tag gärna med egna ryska mynt från denna period för diskussion. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

OKTOBER

28 Föreningskväll
Plats Banérgatan 17

18.00 Obs! Ändrat tema! **Diskussionsafton**. Tag med er ett numismatiskt ämne som ni vill ta upp till diskussion eller ett föremål som ni vill berätta om. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

NOVEMBER

21 Myntets Dag
Plats Kungl. Myntkabinettet

Detaljerat program i novembernumret av SNT.

25 Föreningskväll
Plats Banérgatan 17

18.00 **Köp, byt och sälj!** Tag med numismatiska objekt som ska lämna din samling. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

*Numismatisk afton
28/10*

Varmt välkomna!

Kungl. Myntkabinettets verksamhet

UNDERBARABARNBARNSDAGEN som anordnades på Kungl. Myntkabinettet 5/9 var mycket välbesökt. Museet satsar även under hösten på barnen. Föreställningen *Jack och bönsjälken* ges på helgerna från 26/9 fram till och med 29/11. Men givetvis vänder vi också till vuxna: Innehållet i vår återupptagna föreläsningsserie i ekonomiska angelägenheter kan ni läsa om på sid. 139.

DEN SOM MISSADE den fantastiska fotoutställningen *Tillträde förbjudet!* från Riksbankens sedelpappersbruk kan se delar av den på Tumba Bruksmuseum. Under oktober har bruksmuseet aktiviteter som workshop med papperstillverkning och författarmöte med Gunnar Wetterberg som skrev boken *Pengarna och makten*.

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan.

Kansli: Obs! Ny besöksstid: onsdagar kl. 10–12, 13–16.

Stängt: midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6. Buss 2, 43, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: måndag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: torsdagar kl. 13.00-16.00.

www.myntkabinettet.se

Tumba Bruksmuseum

Adress: Sven Palmes väg 2, Tumba. Pendeltåg; buss 725.

Utställningar: sept. – maj, lörd.–sönd., juni – aug. tisd.–sönd., kl. 11.00-16.00.

www.tumbabruksmuseum.se

Christian Hammer – mannen som samlade på allt

Av Ian Wiséhn

Den som läser Th. Högbergs mycket intressanta och innehållsrika bok *Svenska numismatiker under fyra sekler* (Göteborg 1961) kommer på sidan 98 fram till rubriken ”Christian M. Hammer”. På två sidor gör Högberg en sammanställning över Hammers samlargärning men kommer egentligen inte in på myntsamlandet mer än i en mening på slutet: ”Hans stora mynt- och medaljsamlingar, innehållande svenska guld-, silver- och kopparmynt, plåtmynt och sedlar samt en myckenhet av anglosaxiska mynt, såldes likaledes hos Bukowski under åren 1891-93”.

Läsaren får inte någon klar bild över varför Hammer tagits in i boken. Orsaken är kanske den att Hammer inte i första hand var numismatiker utan i stället samlare av i princip allt som man kan samla på. Den numismatiska delen av Hammers samlingar ”drunknade” i mängden. Även med denna artikel hamnar vi i samma situation. Det finns mycket att säga om personen Christian Hammer men nästan inget om hans eventuella numismatiska intressen. Här ges kompletterande uppgifter om Hammer samt ett försök till en något tydligare bild av mynten och medaljerna i hans samling.

Christian Monsen Hammer föddes den 30 mars 1818 på Hammerejet, Vang, Hedemarken, i Norge. Föräldrarna var lantbrukaren Mons Knudsen och hans hustru Sophie Andersdatter. Under sina första femton år bodde Christian Hammer i föräldrahemmet i Hamar och hjälpte till med lantbruket. Endast femton år gammal blev han lärling hos guldsmeden H. Olsen i Kristiania. Hammer fick sitt ”svendbrev” 1838. Då hade han ytterligare utökat sina kunskaper i historia och matematik vid Kristianias söndags-skola.

Christian Hammer.
Kopparstick efter fotografi.

Christian Hammer ville emellertid vidare. Hans lärare och mentor, E. N. Saxild, skrev ett rekommendationsbrev som kom väl till pass när Hammer sökte in till Polyteknisk Læreanstalt i Köpenhamn. Där fick han den store fysikern Hans Christian Ørsted som vän och mentor. Ørsted lotsade fram Hammer till olika bibliotek, till konstakademien, universitetet och Thorvaldsens ateljé. Han lyssnade exempelvis gärna på Oehlenschlägers föreläsningar över nordisk mytologi.

Det var under denna tid i Köpenhamn som Christian Hammer utvecklade sitt stora samlarintresse, men också sin önskan om att själv få skapa ett konst- och hantverksmuseum i Norge. Han skrev hem till olika norska myndigheter om saken men fick inget gensvar. Därmed lär han ha beslutat att vända hemlandet ryggen.

År 1840 anställdes Christian Hammer som verkmästare hos guldsmeden G. Möllenberg i Stockholm. Han levde enkelt, sparade pengar och kunde efter ett par år resa till världsstaden Paris för att studera konstindustri och metallurgi. Från Paris företog

han affärsresor i Europa som ombud för parisiska juvelerare och i synnerhet en guldsmedsfirma. Han har själv uppgivit att dessa resor gav honom stora de inkomster som lade grunden till hans förmögenhet.

År 1846 återvände Hammer till Sverige och Stockholm för att bli föreståndare för guldsmeden E. A. Zethelius' verkstad och mästare i stadens guldsmedsämbe. Han vann sin arbetsgivares förtroende. Efter ett par år fick han överta den fina rörelsen som han drev under eget namn med lokaler i hörnet Drottninggatan / Fredsgatan. Det var nu som han fick det lönande uppdraget att vara ordensjuvelerare och 1864 blev han av Karl XV utnämnd till hovjuvelerare. Annars var Hammers förhållande till de kungliga komplicerat, eftersom han var övertygad republikan och gärna agerade i republikanska frågor. Detta medförde att man senare utnämnde ytterligare en ordensjuvelerare i Stockholm.

Vid sidan av sin affär ägnade sig Hammer åt fastighetsspekulationer och andra vinstgivande verksamheter. Med förutseende blick för Stockholms utveckling skapade han en betydande förmögenhet.

Han hade emellertid inte lämnat sina kulturella intressen. År 1865 köpte Hammer en tomt vid Blasieholmskajen i avsikt att där bygga en utställningslokal (alldeles i närheten av det under byggnad nya Nationalmuseum som öppnade 1866).

Myndigheterna nekade honom byggnadstillstånd. Då använde han i stället stommen till ett äldre hus, som fanns på området, och uppförde en konsertsalong. Denna byggnad blev redan 1867 en teater – Nya teatern (senare kallad Mindre teatern). Därmed hade stockholmarna fått en operetteater. Huset var inte vackert och kallades allmänt för den Hammerska ladan. Detta är endast ett exempel på

Hammers byggverksamhet i Stockholm. Han byggde även villor i badorten Furusund.

Hammers samlingar

Mest känd gjorde sig dock Hammer för sina samlingar. Föremålen fanns inrymda dels i huset Drottninggatan 2 (det s.k. Adelswårdska huset), dels i den s.k. Byströmska villan på Djurgården nedanför Skansen, där senare bland andra prins Carl och hans familj bodde – nuvarande Spanska ambassaden.

Det var emellertid inget museum i dagens bemärkelse med samlingar till ständigt beskådande för allmänheten, ordnade överskådligt av erfarna specialister. Rent systematiskt sträckte sig samlingarna över snart sagt alla områden: konst av alla slag, arkeologiska föremål, böcker, autografer, mynt och medaljer, spetsar och gamla tyger, ädla metaller och smycken, konsthantverk, vapen och en oändlig mängd kuriosas.

Som ofta är fallet med stora samlare blev för Hammer själva samlandet en mani. Men det var en tacksam tid för män av den sorten, eftersom folk i allmänhet hade mycket litet sinne för det som var gammalt. Efterfrågan var ännu inte särskilt stor och den som ville köpa antikviteter kunde göra det till tämligen facila priser.

Med maskinernas och nya djärva idéers hjälp kunde samtiden skapa sin egen stil och människorna som stod för den industriella utvecklingen behövde inte skämmas vid jämförelse med den gamla adeln. Man kunde köpa sig vackra ståndsföremål. Detta var också tiden då vissa framsynta personer insåg att det gamla Sverige höll på att gå i graven och att man måste göra något radikalt för att rädda det typiska och det bästa. Den främsta exponenten för denna bevarandeiver var Arthur Hazelius.

Emellertid växte de hammerska samlingarna oförtrutet, i synnerhet sedan Hammer allierat sig med två män, som var för sig också ärliga samlare av väldiga mått. Den ene var den från Polen inflyttade Henryk Bukowski, vars auktionsverksamhet

finns än i dag. Bukowskis samlarintressen var liksom Hammers ytterst mångsidiga, och efter en tid blev han dennes svåger och bistod i fortsättningen med såväl råd vid inköp som katalogisering av samlingarna.

Den tredje mannen i detta samlartriumvirat var Christoffer Eichhorn, bibliotekarie vid Kungl. Biblioteket och kännetecknande nog för både sitt namn och sin hobby med en ekorre i sitt exlibris. Eichhorn gjorde sig känd framför allt genom sina utgåvor av Bellmans verk. I sitt privata bibliotek ägde han böcker av sådant värde, att våra dagars boksamlare skulle bli gröna av avund. I Kungl. Biblioteket förvaras en hel liten samling brev som Hammer skickat till Eichhorn, ”Ljusets beskyddare” eller bara ”Ljuset”, som Hammer kallade honom. Eichhorn har haft en betydande del i katalogiseringen av Hammers ägodelar, och naturligtvis var han självskriven som specialist på alla tryckta rariteter och autografer, dokument m.m.

Allt eftersom åren gick blev Hammers samlingar allt ohanterligare och svårare att överblicka. De tjugo rummen i huset vid Drottninggatan räckte inte längre till, trots att åtskilligt av materialet fick ligga kvar i lårarna och taylor till och med spikades upp i taket. Därför inköptes bildhuggaren Byströms villa på Djurgården för att härbärgera så mycket som möjligt av det nytillkomna. I villan bodde Hammer med sin familj och ungefär hälften av samlingarna förvarades där.

Samlingarna hölls nu i viss mån tillgängliga för allmänheten, men någon verklig uppställning av föremålen kunde man inte stå till tjänst med. Innehavet av samlingarna innebar stora problem för ägaren med avseende på lämplig placering, skötsel, tillsyn, uppordning etc. Säkert började Hammer även fundera på själva målet med samlandet.

När han fyllt femtio år önskade han avyttra det mesta av sina samlingar, men givetvis med en vinst eftersom föremålen värde nu hade stigit. Den enda möjliga köparen var staten. Så började Hammers flera decenniers långa mellanhavanden med staten.

Dessa kontakter kom att utsträckas till långt efter hans egen död. Genom att få stöd av olika organisationer, – som till exempel Svenska slöjdföreningen, konsthantverkare, konstkännare och kulturpersonligheter – lyckades Hammer skapa en opinion för att staten skulle köpa samlingarna.

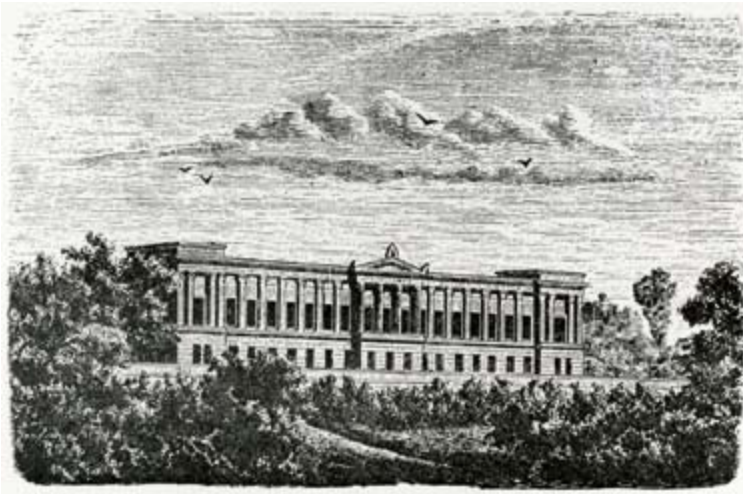
Men när köpesumman blev känd övergick de positiva omdömena till kritik och avundsjuka. I ett brev till ecklesiastikministern Gunnar Wennerberg begärde Hammer år 1872 en summa av 2.000.000 riksdaler riksgälds. Detta belopp kunde inte staten acceptera och Wennerberg skrev ett avslag till Hammer. Detta trots att Wennerberg fått sig tillsänt den 1870 tryckta *Kort öfversigt* av Hammers samlingar fördelade på åtta stora huvudavdelningar och omfattande ca 100.000 olika nummer.

Om man vill få en uppfattning om Hammers samlingar kan följande siffror vara upplysande: I oktober 1869 hade han nästan 65.000 nummer, 1870 lär de ha uppgått till hela 100.000 och 1874 hade de ökat till 120.000 nummer.

Eichhorn skrev en mängd broschyrer om samlingarnas omistbara värde och stora nationella betydelse. Även i utländska tidskrifter och tidningar infördes artiklar om Hammers museum och unika kollektion.

Efter påtryckningar från olika håll tillsattes en speciell granskningskommitté, som arbetade i fem sektioner med en rad professorer och specialister som medlemmar. De inlämnade ett i stort positivt omdöme om samlingarnas värde men avböjde ett inköp till staten. Visserligen hade utländska köparens intresse för Hammers samlingar ökat aktiviteten för ett inköp till nationen, men nejsågarna hade fått ett gott argument i det faktum att Karl XV till staten hade donerat hela sin värdefulla samling av konstslöjd. I riksdagen fortsatte dock riksdagsmannen Per Nilsson i Espö att försöka väcka intresset för ett inköp, men avslaget stod fast.

Hammer försökte nu intressera myndigheterna för att bygga ett museum på Djurgården. Tanken var att

Förslag till den museibyggnad som storsamlaren Hammer ville uppföra på Djurgården. Oscar II nekade dock att ställa tomtmark till förfogande.

skötsel och uppordningen så småningom skulle övertas av staten. Hammer erbjöd sig även att överlämna sitt fantastiska bibliotek på drygt 150.000 volymer. Men inte heller det gick att genomföra. Djurgården var kunglig mark och Oscar II nekade att upplåta de begärda tomterna. Säkert bidrog Hammers republikanska sinne till att kungen gick emot honom. Detta trots att Hammer gift sig med drottning Josefinas tyskfödda kammarfru, Sophie Catharine Sachsenhauer (1835-1903).

Till sist gav Hammer upp och inriktade sig på att avyttra allt av internationellt intresse till utlandet. Men det rent svenska materialet försökte han i olika omgångar att få avsättning för inom Sverige. I brev till Karl Warburg år 1891 försöker han till Göteborg få sälja sina "20 collis" med främst en nästan komplett samling av svenska disputationer, tal m.m. vid svenska universitet till ett pris av 30.000 kronor, "som efter behag får betalas".

År 1888 hade Viktor Rydberg vittnat om värdet av samlingen, vilket även riksantikvarien Hans Hildebrand och överbibliotekarien Gustaf Klemming samtidigt intygat i en av Eichhorn tryckt broschyr. Här kan man naturligtvis undra över vad Klemming ansåg om sin underlydandes bisyssla. Men han var ju inte så

oskyldig själv!

Tidigt intresserade sig Hammer för bildhuggaren Bengt Fogelbergs efterlämnade antikviteter. Rydberg instämde också till alla delar i "den Fogelbergiska samlingens värde för vår kulturhistoria". Allt detta material skulle visas i Valand i Göteborg. Så gott som hela Fogelbergs sterbhus hade Hammer inköpt och bland de 1.600 numren ingick främst en omfattande brevsamling, originalmodeller till alla mera berömda skulpturer, främst *Amor i snäckan*, 300 studieteckningar och skisser samt verktyg.

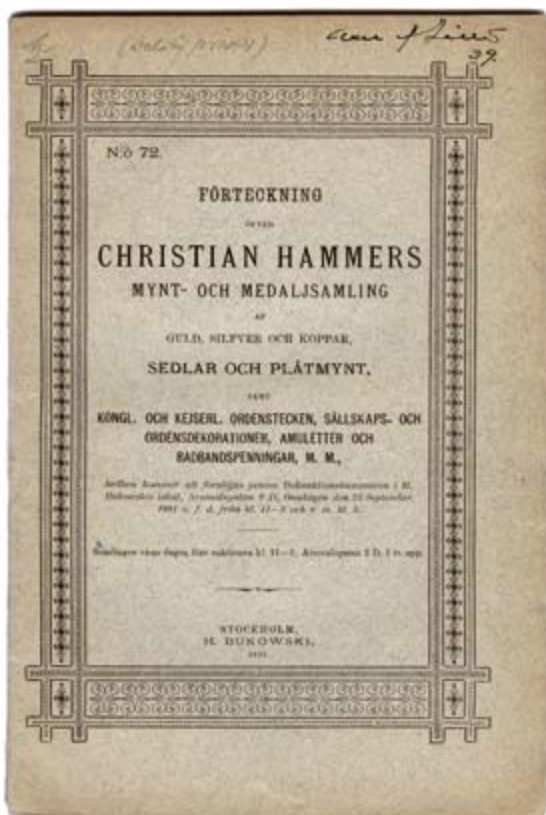
Vid mitten av 1880-talet trycktes på franska sju stora kataloger plus supplement med litograferade avbildningar av de värdefullaste tryckalstrens titelblad. Tyvärr ingår inte alla de värdefulla handskrifterna och föremålen av rent svenskt intresse i katalogerna. De var främst avsedda för den omfattande försäljning som kom till stånd under 1890-talet i Köln, dock med betydligt mindre vinst och åtskilligt större omkostnader än Hammer räknat med. Man vet att det som grund till de tryckta katalogerna legat en fullständig, handskriven katalog i arton volymer. Dessa kataloger och förteckningar har emellertid försvunnit och ännu inte återfunnits. De skulle annars ha kunnat ge värdefulla uppgifter om till exempel provenien-

sen för den kyrkliga konst som Hammer under de tämligen ovederhäftiga kyrkorestaureringarnas år lyckades samla i stor omfattning.

Bland autografer av utländska berömdheter finns olika specialsamlingar. Så till exempel fanns mycket för musikintresserade. Man får i *Kort öfversigt* från 1870 helt summariskt namnen på Bach, Beethoven, Haydn, Jenny Lind, Liszt, Mendelssohn, Mozart och Weber. Vid Mozarts namn står det: "Kompositionskoncept och namnteckning". Alldeles fantastisk var även den stora rikedom på ytterst värdefulla svenska autografer, dokument, räkenskapshandlingar etc, som Hammer lyckats komma över, oftast genom mellanhänder. Allt såldes under tiden före första världskriget vid en lång rad årliga auktioner. Mycket gick till Riksarkivet, Krigsarkivet, Nordiska museet, Malmö museum, Konstakademien och Vetenskapsakademien, universitetsbiblioteket Carolina i Uppsala och Nationalmuseum. På så sätt kom ändå stora delar i statens ägo.

Hammer ägde nära tusen oljemålningar av stora mästare, bland andra de svenska David von Krafft, Schefel, Pasch, Hilleström, Hörberg och Ehrenstrahl och utländska målare som Rubens (*Herodes gästbud*), flera Brueghel, Ingres, Murillo (*Ved-bäraren*), Ribera, Velasquez. Av teckningar ägde Hammer mer än 8.000 stycken, däribland 138 blad av Dürer, många träsnitt av Hogarth och inte mindre än 18.000 gravyrer.

Självfallet var även keramiksamlingen enorm. Det fanns keramik från Egypten och den etruskiska kulturen liksom grekisk keramik. Den orientalska keramiken och porslinet var rikt företrädda. Han ägde åtskilliga delar av den dessertservis som Lovisa Ulrika erhållit i lysningspresent av sin bror Fredrik den store. Till specialområdena hörde en stor kollektion av käppar, damskor från skilda delar av världen, flera hundra solfjädrar, föremål från de gamla skrånorna som till exempel stora välkommor och insignier samt musikinstrument. Hammer lär ha ägt Bellmans luta (!) och cister,

Omslaget till Bukowskiauktionen nr 72:
*Förteckning öfver Christian Hammers
mynt- och medaljsamling. 1891.*

Adolf Fredriks viola da gamba, Ulrika Eleonoras luta klädd med elfenben och sköldpadda, Lovisa Ulrikas gitarr, Swedenborgs orgel. Ett mycket märkligt föremål i Hammers samling var en guldtron (säkert förgylld), tillverkad i Augsburg för kejsar Rudolf men rövad till Sverige av svenskarna under trettioåriga kriget (en annan ägare var Carl Gustaf Tessin).

En mycket udda samling var Hammers s.k. frenologiska museum. Hammer ansåg själv att det i sitt slag var enastående, och han skrev i ett brev att samlingen innehöll "de märkligaste historiska personers överdelar från alla tider". Efter Hammers död hamnade samlingen på Furusund.

Boksamlingen bestod av omkring 150.000 nummer. Att det blev mycket förstår man när man läser att Hammers bokuppköpare hade order att köpa allt som gick under 30 öre. På så sätt kom Hammer över en rad dyr-

gripar, som till exempel Erik XIV:s almanacka med den fångne kungens anteckningar. Enligt Hammers egen utsago hade han förvärvat många böcker från kungliga boksamlingar (Gustav IV Adolf, Karl XIV Johan, Oscar I, Karl XV, drottningarna Ulrika Eleonora och Lovisa d.y. 1871). Bok- och autografsamlingen förvarades länge i en uthusbyggnad som var i så dåligt skick att försäkringsbolagen vägrade befatta sig med saken.

Konst- och vapensamlingen bortklubbades på en serie auktioner i Köln åren 1892-1897. Bukowski fanns på plats under dessa auktioner och bevakade bland annat Nordiska museets intressen. Tyvärr blev inte auktionerna någon större framgång för Hammer och en hel del återropades och fördes tillbaka till Sverige. Biblioteket auktionerades bort i Stockholm 1906-1910. Autografsamlingen såldes under hela 17 auktioner.

Mynt- och medaljsamlingen

Hammers mynt- och medaljsamling bestod av ca 30.000 objekt. Den såldes hos Bukowski vid två auktioner: Bukowski nr 72, *Förteckning öfver Christian Hammers mynt- och medaljsamling af guld, silfver och koppar, sedlar och plåtmynt ...*, 1891, respektive Bukowski nr 82, *Förteckning öfver juvelerare Christian Hammers mynt- och medaljsamling, sedlar och aktiebref samt plåtmynt*, II, 1893. Bukowski anordnade också en auktion tolv år senare där bland annat ordensdekorationer såldes: Bukowski nr 166, *Julkatalog. Förteckning öfver framlidne hofjuveleraren Christian Hammers värdefulla samlingar af oljemålningar, möbler ...*, 1905.

Det kan säkert vara av intresse att notera något av det som såldes på auktionen **1891**:

Gustav Eriksson Vasas tvåöre 1557: 58 kr; Erik XIV:s 1½ mark 1562: 76 kr; riksdalern 1567: 60 kr; Karl IX:s sextonmark 1607: 110 kr; Gustav II Adolfs tiomark 1616: 181 kr; tvåriksdalern 1617: 243 kr; fyrriksdalern 1633: 148 kr; fyrriksdalern 1634: 137 kr; Karl X Gustavs riksdaler 1654 (utan stjärnor): 54 kr och med stjärnor 50 kr; Karl XI:s dukat 1678: 100 kr; dito 1689: 111 kr; dito 1690: 195 kr; Karl XI:s riksdaler 1676: 58 kr; Karl XII:s fyra daler sm 1717: 174 kr; Gustav III:s dukat 1788: 105 kr och Gustav IV Adolfs dukat 1794: 76 kr.

Även på auktionen **1893** blev det bra priser:

Stockholms Banco 100 daler sm 1667: 83 kr; 100 daler sm 1666, 50,50 kr; 12 daler km Banco Transportsedel 1753: 37 kr; Fahnehjelmare 24 skillingar specie 1790: 23 kr; 3 rdr banko 1836: 20 kr; 36 daler km Banco Transportsedel 1749: 51,50 kr; Göteborgsdiskontens sedlar på 50 och 30 rdr banko 1809: 38 kr; Göteborgs kanalbolags diskontverks sedlar på 30 och 16 2/3 rdr banko 1810: 31,50 kr; en samling aktier och aktieblanketter efter år 1800 (260 nummer varav flera ytterst sällsynta, svenska och flera finska): 60 kr; Johan III:s 2-riksdaler utan år: 30 kr; Karl IX 20 mark 1606: 58 kr; Gustav II Adolf 10 mark 1626, guldklipping: 185 kr; Erfurt dukat 1634: 25,50 kr; Nürnberg dukat 1632: 45 kr; Kristina Osnabrück dukat 1634:

20 kr; Erfurt 4 riksdaler 1634: 125 kr; Erfurt 2 riksdaler 1633: 53 kr; medalj över segern vid Breitenfeld 1631: 27 kr; medalj över Kristinas tillträde till regeringen 1644: 41 kr; Karl XII:s dukater 1710, 1714 och 1715: 20 à 21 kr styck; hedersmedalj med anknytning till sjöslagen vid Fredrikshamn och Svenskund: 70 kr.

Bland plåtmynten betalades för 1 daler sm 1650: 151 kr; 8 daler sm 1681: 770 kr; 2 daler sm 1774: 48 kr; dito 1775: 60 kr; dito 1689: 20 kr; 1 daler sm 1661: 101 kr; 4 daler sm 1717: 137 kr; 2 daler sm 1710: 32 kr; ½ daler sm 1710 Garpenberg: 305 kr; 4 daler sm 1719: 45 kr; 1 daler sm Ljusnedal 1746: 41 kr; dito Gustafsberg 1748: 21 kr; 20 mark 1606: 53 kr; riksdalern 1578: 25 kr; riksdalern 1654: 45 kr 50 öre samt en medalj i guld över Karl XII:s död: 192 kr.

Christian Hammer lär ha varit en glad och vänlig man. Han var även öppenhjärtig och frikostig (vilket stadens alla tiggare kunde vittna om), men som affärsman var han hård och inte heller särskilt noggrann vad gällde proveniensen på de föremål han inköpte. Han var en av Sveriges första vegetarianer och höll en diet där äpplen ofta ingick. Tyvärr drabbades han av grön starr och förlorade synen. Under sina sista nio år var han fysiskt tämligen frisk men tvingades för det mesta att hålla sig hemma. Man spände rep genom rummen i villan på Djurgården och även ut i trädgården. På så sätt kunde Hammer motionera på ett ganska tryggt sätt.

Självfallet fanns det samtida kritiker som inte såg på Hammer med blida ögon. En sådan kritiker var författaren August Strindberg. I dennes *Ett*

Drömspel framställs Hammer som "Den Blinde", den tragiske gamle mannen som äger allt, i *Spöksonaten* som den ruskige krymplingen, den maktlystne Gubben Hummel.

Man kan säga att Hammer hade stor framgång i sina förvärv, men att han hade haft en betydligt bättre samling om han hade koncentrerat sig på kvalitet i stället för kvantitet. Detta visade sig också när han ville sälja alla föremålen. Det var frestande för svenska staten att gå in som köpare, men ändå inte tillräckligt frestande. Som vi sett gick det inte heller så bra på auktionerna. Sensmoralen är kanske att det är bättre att koncentrera sig på färre samlingsområden och satsa på kvalitet.

Christian Hammer avled i Stockholm den 13 februari 1905.

Källor och litteratur

Asplund, K.: *Bukowskis – ett konsthandelshus i Stockholm*. Stockholm 1945.

— *Konst, kännare, köpmän*. Stockholm 1962.

Bengtsson, B.: Christian Hammers skissböcker. *Fataburen* 1950, s. 153-62.

Björkman, P. A.: Hammerska museet och dess stora katalog. *Tidskrift för konstvetenskap* 1932.

Carlander, C. M.: *Svenska bibliotek och ex-libris*, IV:1 (2:2 uppl.). Stockholm 1904.

Dardel, F. von: *Minnen*. Vol. 3-4. Stockholm 1912-13.

Eichhorn, C.: *Kort öfversigt af Christian Hammers konst- och kulturhistoriska samlingar*. Stockholm 1870.

— *Handlingar rörande Hammers museum i Stockholm*. 1-7. Stockholm 1871-73.

Franzén, O.: Hammer, Christian Monsen. *Svenskt Biografiskt Lexikon*. Band 18, s. 220-24. Stockholm 1969-71.

Haykowski, M.: *Henryk Bukowski. Namnet lever kvar*. Stockholm 1990.

Högberg, Th.: *Svenska numismatiker under fyra sekler*. Göteborg 1961, s. 98-99.

Nyman, T.: Bystårms villa. *Samfundet S:t Eriks Årsbok* 1930.

Tjerneld, S.: *Stockholmsliv. Hur vi bott, arbetat och roat oss under 100 år*. Vol. 1, Stockholm 1950, s. 25-26, 134, 456.

Wedbergs klippssamling, åren 1891 och 1893. ÅTA.

Womack, A.: Christian Hammer och Nordiska museet. Brokiga samlings bostad. *Nordiska museets och Skansens årsbok* 2007, s. 80-101.

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61
Fax 08-661 62 13

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDNAR

Lagerlista över svenska personmedaljer
och numismatisk litteratur

www.nordlindsmynt.se

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer
mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev,
sedlar, äldre handlingar m.m.

www.aktiesamlaren.se

Arsenalsgatan 6 • Box 7377 • 103 91 Stockholm
Tel. 08-611 01 10 • Fax 08-611 32 95

HB MYNT & MEDALJER Sveavägen 96

Box 19 507
S-104 32 Stockholm 19

T-Rådmansgatan (uppgång Handelshögskolan)
 + fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

MYNT, FRIMÄRKEN OCH VYKORT till lågpris

HF FRIMÄRKEN

Lurendalsvägen 7, 439 62 Frillesås
Tel. 0340-65 04 57

www.hffrimarken.com • info@hffrimarken.com

Historiska Värdepapper

Inbjudan

till firandet av 30-årsjubileet för
Svenska Föreningen för Historiska Värdepapper
Torsdagen den 15 oktober 2009
Kungl. Myntkabinetten, Slottsbacken 6, Stockholm.

PROGRAM

14.30 Mottagning med servering av förfriskningar,
uppvaktningar m m samt visning av kinesiskt porslin bärgat
från ostindiefararen "Götheborg"

15.00 *Ian Wisehn* Välkommen till Kungl.
Myntkabinetten, Sveriges Ekonomiska Museum

15.15 *John Örtengren* Svenska Ostindiska Compagniet
– en sannsaga

15.45 *Rikard Thornander* Svenska Ostindiska Compagniet
idag, ostindiefararen "Götheborg"s resor till
Kina, framtidsplaner

16.15 *John Örtengren* Slutord med information om
jubileumsauktionen den 18 oktober 2009

Anmälan om deltagande till föreningens sekreterare Marita
Strandberg senast den 13 oktober. Ingen inträdesavgift.
info@aktiesamlaren.se Tel 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

SFHVs stora JUBILEUMSAUKTION # 60

hålls på Kungl. Myntkabinetten
Sveriges Ekonomiska Museum
Slottsbacken 6, Stockholm

Söndagen den 18 oktober

med start kl 13.00. Visningen börjar kl 12.00

OBS!

SFHV:s hemsida ur funktion!

**Gå in på www.aktiesamlaren.se
och klicka vidare till vår hemsida.**

Ett getiskt mynt på Kungl. Myntkabinettet

Av Lennart Lind

Filip II av Makedonien – som regerade från 359 till 336 f.Kr. – då han efterträddes av sonen Alexander den Store (336-323 f.Kr.) – spelade en mycket stor roll i det antika Greklands historia. Efter att år 338 f.Kr. i ett stort slag ha besegrat de förenade härarna från städerna Thebe och Athen blev han i praktiken Greklands herre. Men hans framgångar berodde inte bara på vapen. Han hade en omfattande myntning, i både guld och silver, och där så var möjligt köpte han stöd i stället för att använda mer brutala medel.

Filips mynt kom att få en mycket vid spridning och användes långt efter hans död. De imiterades av olika folk från Atlanten till Svarta Havet. Dessa efterbildningar – som är av många olika slag, ibland i guld, ibland i silver – brukar hänföras till den ”keltiska” myntningen. Men det är tveksamt om alla de folk som tillverkade de här mynten verkligen i någon mening var just ”kelter”, språkligt eller till kultur. I nuvarande Rumänien, till exempel, fanns kanske en eller annan invandrad keltisk folkstam, men där fanns också folk som brukar hänföras till en annan större etnisk grupp, *trakerna*. Det gäller bland annat de av antika författare omnämnda *geterna*, som sannolikt bodde i Valakiet, landskapet mellan Donau och Karpaterna.

I vad som nu är Rumänien och på en del andra håll var man särskilt förtjust i och efterbildade gärna ett stort silvermynt, en tetradrachm (vikt 14-16 g), som hade en bild av guden Zeus med lagerkrans på åtsidan och en ryttare på frånsidan, med texten ΦΙΛΙΠΠΟΥ, ”Filippou”, d.v.s. Filips, underförstått ”mynt”. Typen imiterades först ganska troget, senare med allt större frihet.

Fig. 1 visar en imitation, som ligger nära förlagan och som skulle kunna härröra från ett fynd i Rumänien. Den ingår i den myntsamling som den ungersk-svenske arkitekten Fred Forbat (1897-1972) samlade ihop under sin livstid och som sedan 1977 tillhör Kungl. Myntkabinettet i Stockholm. Forbat hade förmodligen förvärvat just det här myntet när han bodde i Ungern.

På den här imitationen, *fig. 1*, känner man utan tvekan igen åtsidans lagerkrönte, skäggrige Zeus. Frånsidans ryttare är framställd ungefär som man brukar på antika grekiska mynt. Texten är tydlig och fullt läslig. Det skulle kunna uppfattas som ett genuint mynt från Filips tid.

Men i samma samling finns ännu ett mynt som med största sannolikhet kommer från Rumänien och som är av en helt annan sort, *fig. 2*. Här är det med tvekan man accepterar åtsidans porträtt som just ett porträtt (var är till exempel munnen?). Häst och ryttare på frånsidan förhåller sig lika fritt till den tänkta förlagan som till verkligheten. Det finns inga spår av text.

Myntet i *fig. 2* tillhör en typ som är mycket ovanlig. Det kom i Forbats ägo redan 1914, medan han ännu bodde i sin födelsestad Pécs i Ungern. Vid den tiden kunde man troligen utan större besvär på just den platsen förvärva fyndmynt från hela Donauområdet, även de mest udda.

Rumänska forskare har gett den här typen beteckningen ”Aninoasa-Dobrești” efter två fyndorter i sitt land. Den påträffas framförallt i sydvästra Rumänien, d.v.s. i västra delen av Valakiet, som ibland kallas Oltenien, efter floden Olt, dess avgränsning i öster. Där har många depåer av mynt av just den här typen påträffats,

1. Silvermynt (”tetradrachm”). Imitation av mynt för Filip II av Makedonien (359-336 f.Kr.). Vikt 17,25 g, diameter ca 24 mm. Åtsidan: Guden Zeus med lagerkrans. Frånsidan: Ryttare på väg åt höger. Upp till texten ΦΙΛΙΠΠΟΥ – ΟΥ (”Filippou – ou”). Under hästens buk åskvigg och bokstaven I, samt mellan dess framben bokstäverna M och E i ligatur. Från Fred Forbats samling. SNG Sweden 1 (1974), nr 250.

2. Silvermynt (”tetradrachm”). Imitation av mynt för Filip II av Makedonien. Vikt 14,90 g, diameter ca 23 mm. Åtsidan: Zeus (?) med lagerkrans (?). Frånsidan: Ryttare på väg åt höger. Från Fred Forbats samling. SNG Sweden 1 (1974), nr 262.

av vilka några omfattat mer än hundra eller rentav hundratals mynt.

Men den förekommer också utanför Oltenien. Det så vitt jag vet bäst beskrivna fyndet av mynt av Aninoasa-Dobrești-typen kommer från en plats i Valakiet som ligger i dess östra del, på "fel" sida av floden Olt. Det påträffades av en händelse sommaren 1974 i orten Gheboieni, vid eller nära Dîmbovița, en biflod till Donau. Det publicerades 1980. Fyndet består av 65 "tetradrachmer", av vilka 61 är av den här aktuella typen. De återstående fyra mynten är också imiterade "tetradrachmer" men av annat slag.

Mynten kallas alltså tetradrachmer, men vikten hos de 61 Aninoasa-Dobrești-mynten i Gheboieni-fyndet ligger något i underkant. Den varierar från 11,34 till 13,92 g. Diametern är 23-25 mm. Av foton på de 61 mynten att döma förefaller de vara aningen mer slitna än det från Forbat-samlingen, *fig. 2*, som faktiskt också är litet tyngre, 14,90 g.

Intressant nog har de 61 mynten tillverkats av ett ganska litet antal stampar, sju för åtsidorna och sex för frånsidorna. En av de sju åtsidesstamparna har använts för inte mindre än 28 mynt, en av de sex frånsidesstamparna för 33 mynt. När det gäller depåer av så kallade keltiska mynt är det här ett inte ovanligt fenomen.

Så trots att mynten i Gheboieni-fyndet förefaller aningen slitna, antyder det begränsade antalet stampar att avståndet mellan tillverkning och te-saurering inte varit stort. Mynten har, med andra ord, inte cirkulerat mycket. De har tillverkats, distribuerats till ett ganska litet antal mottagare och sedan hamnat i jorden. Där har de sedan ibland blivit kvar, därför att ägaren av någon anledning inte varit i stånd att hämta dem, eller kanske inte velat. Möjligheten finns att en antik depå framgrävd i modern tid var tänkt som ett evigt offer till gudarna när den en gång placerades i jorden.

Rumänska forskare knyter mynten av Aninoasa-Dobrești-typen till de i skriftliga källor omtalade nyss nämnda *geterna*, vilket är fullt möjligt. Men när har de präglats? De påträffas

sällan tillsammans med föremål som kan dateras oberoende av mynten. Det har dock förekommit depåer, där mynt av andra typer, sannolikt tillverkade efter år 200 f.Kr., har ingått. Aninoasa-Dobrești-typen hör alltså snarare till tiden efter 200 f.Kr. än före. Allt sammantaget synes en datering till andra halvan av 100-talet f.Kr. och början av sista århundradet f.Kr. vara mest sannolik.

När Forbat 1914 förvärvade myntet, var det således tvåtusen år gammalt eller mer, och nu går det kanske in på sitt 22:a sekel.

Foto: G. Hildebrand, KMK. Skala 1,5:1.

Litteratur

Preda, C.: *Monedele Geto-Dacilor*. Bukarest 1973, s. 274-288 & 447.

Preda, C. & L. Oancea: "Tezaurul monetar getic descoperit la Gheboieni (jud. Dîmbovița) / Dépôt monétaire gétique trouvé à Gheboieni (dép. de Dîmbovița)", *Studii și cercetări de numismatică* 7 (1980), s. 43-50.

Sylloge Numorum Graecorum. Sweden 1. *The Collection of His Late Majesty King Gustaf VI Adolf. The Fred Forbat Collection* (text: Ulla Westermark). Stockholm 1974.

FIDEM
International Medal Federation

Stöd medaljkonsten, bli medlem i FIDEM

THE MEDAL, A NEVER-ENDING CIRCLE

www.fidem-medals.org

VÄLKOMNA TILL

Kungl. Myntkabinettets museibutik

Slottsbacken 6
Stockholm

Tel.: 08-5195 53 04
konferens.butik@myntkabinettet.se

Höstens föreläsningar på KMK

PENGARNA OCH MAKTEN

Onsdag 30 september kl 18.00

Författaren Gunnar Wetterberg presenterar sin nyutkomna bok *Pengarna och makten*, i vilken han fångar de väsentliga dragen i Riksbankens historia från 1668 fram till våra dagar.

K. A. WALLENBERG

Onsdag 7 oktober kl 18.00

Ulf Olsson, professor i ekonomisk historia vid Handelshögskolan i Göteborg, berättar från sin biografi *K. A. Wallenberg 1853-1938*.

SÅ BLIR NÄSTA FINANSKRIS BILLIGARE!

Torsdag 15 oktober kl. 18.30

Johan Lybeck, professor i national-ekonomi, arbetar i dag som fristående finanskonsult.

HUR SKA SVERIGE MÖTA GLOBALISERINGEN?

Onsdag 21 oktober kl 18.00

Pontus Braunerhjelm innehar en professur i internationell affärsverksamhet vid KTH.

1930-TALETS KRIS I DAGENS PERSPEKTIV

Onsdag 4 november kl 18.00

Håkan Lindgren, professor i ekonomisk historia vid Handelshögskolan i Stockholm.

Se vidare:

www.myntkabinettet.se

Via Ermine Street till Stora Gatan i Sigtuna

Vikingatida import av engelska myntstampar

Av Bo Gunnarsson

En omfattande kartläggning av den vikingatida myntningen i Sigtuna har publicerats i *The Sigtuna Coinage c. 995–1005* (Malmer 1989) och i *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995–1020* (Malmer 1997). Kombinationer av åt- och frånsidesstamper skapar stampkedjor, som kan omfatta från några få upp till fler än hundra stamper.

Genom stampkedjornas sammansättning kan man utläsa att det har funnits relationer mellan myntorter i Skandinavien, England och Irland. Hur denna samverkan gått till är ännu inte klarlagt, men mycket dold information kan hämtas genom djupare analyser av det stora och viktiga materialet som finns i de bevarade mynten.

Successivt utvecklas stampkedjorna genom den pågående forskningen, dels inom det material som finns i publika och privata samlingar, dels genom fynd av nya myntdepåer.

I sigtunamyntningens kedja 11 finns ett *Long Cross*-mynt med stampkombinationen 4.211.705 (enligt Malmers beteckning). Frånsidan, som har en helt förvirrad retrograd inskription, är stampkopplad till ytterligare två åtsidor: 4.275 och 4.280. Dessa båda åtsidor har stora stilistiska likheter, bland annat genom sina karaktäristiskt formade bokstavstecken utförda med triangelformade punsar. Även porträtten har stora likheter i sin utformning med tunna hårlinjer som divergerar från örat. Stampen 4.280 är i sin tur kopplad till en frånsida av typen *Last Small Cross*, som också har samma karaktäristiska bokstavstecken. Åtsidesstampen 4.211 skiljer sig från de andra åtsidorna genom en helt reguljär engelsk inskription som lyder: +EDELRED REX ANGLO (Malmer 1989).

Mynt med stampkombinationen 4.211.a (BEH 1364 frånsida) som förenar kedja 11 med den lilla engelska kedjan. Lunds Universitets Historiska Museum. Förstorad. Foto: G. Hildebrand.

I samarbete med William Lean, Oxford, har artikelförfattaren fått information om att åtsidan 4.211 har ytterligare koppling till tre stamper.

Genom författarens egna studier har dessutom en fjärde stamp tillkommit. Därigenom uppstår en kedja som är sammansatt av två åtsidor och två frånsidor, samtliga av typen *Long Cross*. På myntens frånsidor kan man läsa: +ÆLFRIC MO HVN. Inskriften visar att de är slagna i Huntingdon av myntmästaren Ælfric. Eftersom ingen av stampparna har några direkta drag av att vara imitationer så är bedömningen att det handlar om reguljära engelska präglings.

Huntingdon, som är beläget ca 25 km fågelvägen nordväst om Cambridge, anlades av anglosaxare och daner där Ermine Street korsade floden Great Ouse. Ermine Street var den forna huvudvägen från London, via Lincoln, till York som anlades redan av romarna. Med sitt strategiska läge måste platsen ha varit mycket

viktig både ur ett militärt och handelsmässigt perspektiv.

Även om det finns vissa indikationer på äldre myntning i Huntingdom så var det först under Ethelreds regering (978-1016) som en kontinuerlig myntprägling etablerades. Den tidigaste typen är *First Hand* som präglades ca 979-985 (Metcalf 1998). Två myntmästarnamn är kända från *First Hand*-präglarna och ett av dessa är just Ælfric. Namnet finns även på de tre kommande huvudtyperna: *Second Hand* (ca 985-991), *Crux* (ca 991-997) och *Long Cross* (ca 997-1003) (Jonsson & van der Meer 1990). Ælfric tycks ha varit aktiv vid myntorten under ca tjugo år. Kanske var han den myntmästare som fick uppdraget att starta Ethelreds myntning i Huntingdon.

Det vi nu ser är att en av hans sista stamper lämnade mynthuset i Huntingdon för att via Great Ouse eller Ermine Street finna sin väg till mynthuset i Sigtuna.

Följande exemplar är kända från den nya engelska delen av kedjan:

4.211.a.1 Skåne, Everlöf, CNS 3.4.59.560

4.211.a.2 Lunds Universitets Historiska Museum

A.a. 1 Kungl. Myntkabinetet, BEH 1364

A.a. 2 Gotland, Fole sn, Stora Sojdebby, CNS 1.4.1.1563

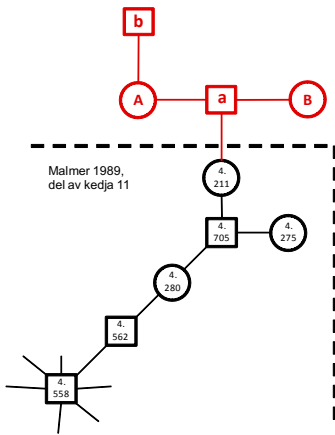
A.a. 3 SCBI [42], 910 (South Eastern Museums)

A.a. 4 SCBI [42], 911 (South Eastern Museums)

A.b.1 SCBI [50], 699 (St. Petersburg, Eremitaget), fragment

B.a.1 Skåne, Igelösa sn, Igelösa kyrkogård

B.a.2 St. Petersburg, Eremitaget, inv. nr 81975

Stampkedjans utformning i den aktuella delen av kedja 11 och hur den kopplar vidare till gruppen av mynt slagna av Ælfric i Huntingdon. Åtsidesstamparna är illustrerade med ringar och fränsidorna med kvadrater.

Litteratur

BEH = Hildebrand, B. E.: *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongliga Myntkabinettet funna i Sveriges jord*. Stockholm 1881.

CNS = *Corpus Nummorum Saeculorum IX-XI qui in Suecia reperti sunt*. Lund.

Jonsson, K. & van der Meer, G.: *Mints and moneys c. 973-1066. Studies in Late Anglo-Saxon Coinage. Numismatiska Meddelanden 35*. 1990.

Malmer, B.: *The Sigtuna Coinage c. 995-1005. Commentationes de Nummis Saeculorum IX-XI in Suecia repertis. Nova Series 4*. Stockholm 1989.

— *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995-1020. Commentationes de Nummis Saeculorum IX-XI in Suecia repertis. Nova Series 9*. Stockholm 1997.

Metcalf, D. M.: *An Atlas of Anglo-Saxon and Norman Coin Finds, c. 973-1086. Royal Numismatic Society Special Publication No. 32*. London 1998.

SCBI = *Sylloge of Coins of the British Isles*. London.

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt Sedlar Medaljer
Ordnar Nålmarken

Öppettider:
Vardagar 10.00 – 18.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Vart tog alla de nya kronorna vägen?

Hamstringsrykten spreds kring kungabenor

Ful? Gustav VI Adolfs porträtt på de nya 1- och 2-kronorna från 1952 föll inte alla på läppen. Ändå hamstrades de till en början. Formgivare av den omstridda frisyren var Edvin Öhrström (1906-1994). Det är endast den övre linjen som föreställer själva benan. Den undre betecknar gränsen mellan tjockare och tunnare hår. Foto: KMK.

Vart hade alla nya pengar tagit vägen?

I oktober 1952 började Myntverket släppa ut sina nya växelmynt, och vid mitten av januari 1953 fanns det en- och tvåkronor till ett värde av 1.264.124 kr ute i marknaden. Men trots detta var det fullkomligt omöjligt att få tag i dem. Det rörde sig om en helt ny typ av kronor med den nye kungens porträtt – med två benor på hjässan.

”Han ser ful ut och myntet är inte vackert”, sade allmänheten som tydligen också börjat hamstra. Det gick nämligen rykten om att de nya kronorna skulle dras in och ersättas med en ny typ där kungen såg trevligare ut. Av den anledningen verkade det som om folk börjat lägga undan slantarna som, om det blev nya mynt, givetvis skulle bli betydligt mer värda än en krona.

De flesta svenskar hade i januari 1953 bara sett kronmynten på fotografier i pressen och dök det upp en modern krona lät man den gärna ligga kvar som ”dragpeng” i börsen.

Kvällstidningen Aftonbladet vände sig till myntdirektören Torsten Swensson som bestämt avlivade alla rykten om att byta ut de nya kronmynten:

De nya mynten är godkända av alla instanser och kungen har själv uttalat sitt gillande. Det kan nog hända att folk gärna spar på slanten därför att

den ännu så länge är så pass ovanlig, men om man tror att kronorna skall bli värda mer – på grund av indragning – så tar de fel”, sade myntdirektören.

”Inalles är det i dag ungefär 2,7 milj. kronor i nya skiljemynt [alla valörer inräknade] ute i handeln. Som jämförelse kan nämnas att hela skiljemyntskontingenten i marknaden var 257 milj. kronor den 1 januari. Det dröjer alltså ännu mycket länge innan man hunnit byta ut alla mynt. Det bör påpekas att de gamla mynten inte kommer att upphöra att gälla bara för att det kommit ut nya mynt. Vi har ju t.ex. Oscars-kronan kvar och ännu äldre slantar dyker upp då och då.

Det går bara att konstatera att få nya mynt möts med någon större glädje vid den första anblicken. Efter några år upplevs de som gamla vänner. De flesta gillar nog alla mynt och sedlar – särskilt om de finns i mängd och ligger i den egna fickan.

Vad gäller kungens två benor så var det nog mest en konstnärlig fråga. Jag själv och mina kamrater vid början av 1960-talet hade inga synpunkter på kungens benor. Däremot upptäckte vi att om man vände på myntet och satte tummen över kungens huvud och endast lämnade halsen och hakan fria dök det upp ett annat porträtt, nämligen Sovjetunionens ledare Nikita Chrusjtjov! Vi barn ansåg detta vara mer upprörande än alla kungabenor i världen.

IW

Ny medalj från SNF till minne av Johannes Loccenius – en av den svenska numismatikens pionjärer

Föregående beskrifning om malmefgrufworne gifwer mig anledning, at uptekna något om Swenska folkets äldre och nyligare mynt, hwilket sin begynnelse deraf tagit.

Såsom andre folks egendom, på werldens första tider, bestod i säd och boskap, eller oskadeligt gods, så hafwer äfwen Swears och Göthers förmögenhet warit likaledes beskaffad. Fördenskul, såsom hos Romerska folket pecunia (penning) fått sitt namn af pecore (fänad) så är och skiedt med så på Swenska tungomålet. Grotius skrifer i företalet på Göthernes, Wänders och Longabarders historia ...

Ur *Antiquitatum*, kap. 18, svensk översättning 1728

Svenska Numismatiska Föreningen ger i år ut en medalj – nr 83 i föreningens medaljserie – till minne av Johannes Loccenius (1598-1677). Konstnär: Peter Linde.

Johannes Loccenius kan med rätta räknas till en av den svenska numismatikens pionjärer. Loccenius var verksam vid Uppsala universitet och författade ett flertal betydelsefulla verk inom ämnena historia och juridik. Redan år 1647 (samma år som Elias Brenner föddes!) utkom han med *Antiquitatum Sveo-Gothicarum, cum huius ævi moribus, institutis ac ritibus indigenis pro re nata comparatarum libris tres*, vilken innehåller ett fylligt mynthistoriskt kapitel. Detta är tidigt i den svenska numismatiken. Först på 1680-talet gavs det första

T.h. Konstnären Peter Linde i sin ateljé i Saltsjöbaden. Foto: författaren.

enskilda verket om svensk penninghistoria ut (P. Dijkman, 1686 – utgiven som kommenterad faksimile 1980). Loccenius' *Antiquitatum* utkom sedan i flera upplagor under 1600-talet, och år 1728 kom även en svensk översättning.

T.v. Åt- och frånsida till SNF:s nya medalj över Johannes Loccenius. Foto: författaren.

Åtsidans motiv utgörs i sin helhet av en högervänd profilbild. Konstnären har här utgått från två samtida porträtt (*en face*) och skapat en profilbild av Loccenius. Frånsidans motiv utgörs av namnet JOHANNES LOCCENIUS samt därunder levnadsåren 1598-1677. Allt ställt i ring utmed kanten. I mitten en nedsänkt rektangel i vilken åtta volymer 1600-talslitteratur, delvis av Loccenius själv, återges naturtroget i relief. Böckerna får symbolisera skriftställaren Loccenius' livsverk. Randskrift (graverad): SNF MMIX C. W. BURMESTER DON.

Mot slutet av 2009 utkommer en småskrift från SNF som behandlar Loccenius och hans insatser i den tidiga numismatiken. I denna skrift kommer även konstnären Peter Linde att presenteras närmare.

Medaljen, som mäter 56 mm i diameter, är präglad i silver (925/1000) till en vikt om ca 120 g. Totalt har trettio exemplar präglats, så först till kvarn gäller! Varje exemplar är individuellt patinerat av konstnären och levereras i ett etui.

Medaljen kan beställas genom undertecknad till och med 5 november 2009 genom kontakt enligt ned-

an samt att till föreningens plusgiro 15 00 07 – 3, inbetala 1.300 kronor. Vänligen ange "Loccenius-medalj" på betalningsunderlaget. För den som vill ha medaljen per post tillkommer 50 kronor i fraktkostnad. Utrikes boende beställare ombuds kontakta underdecknad innan betalning.

Del av konstnärarvodet samt kostnaden för tillverkning av verktyg har finansierats genom ett generöst anslag från C. W. Burmesters medaljfond. Beställda exemplar börjar levereras under oktober 2009.

Frédéric Elfver

För beställning av Loccenius-medaljen vänligen kontakta SNF:s medaljvårdare **före 5 november 2009:**

Frédéric Elfver, tel. 070-224 88 19 alt. 08-674 76 80 (arb.)

e-post: frederic.elfver@ark.su.se.

Pressklipp

Vadande i guld

Den unge mannen gick väldigt underligt tyckte en polisman i Arandjeovac [Serbien] på torsdagskvällen. Mannen stoppades och avkrävdes legitimation. Då allt tycktes vara i sin ordning släpptes mannen.

Men polismannen vände sig om efter honom och tyckte fortfarande att han gick konstigt. Det såg ut som om hans stövlar var lastade med bly. Mannen hejdades igen och ombads ta av sina stövlar. De var fulla av pengar.

Den unge mannen hade just rånat flera affärer och kunde inte komma på något bättre ställe för sitt byte än stövlarna.

Ur Bancoposten 1970:3

Barnteater på KMK!

Den 26 september – 29 november, lördagar och söndagar kl. 13.00, spelas föreställningen *Jack och bönstjälken* med Mia Poppe och Niclas Strand på KMK. Den riktar sig till barn från ca fyra år och uppåt.

Välkomna!

SNF-medlemmar samlade till middag på restaurang Tre Remmare den 20 oktober 1936. På bilden syns kring bordet, i borten raden från vänster, ordföranden i föreningen antikvarien dr Bengt Thordeman, fru Wahlstedt, majoren Georg de Laval, konstnärerna Eugen Erhardt och Nils Möllerberg samt dr Ernst Areen. I främre raden kan vi se professor Erik Lindberg, mynthandlaren Berta Holmberg och dr Axel Wahlstedt. Skannad ur Svenska Dagbladet 21 oktober 1936.

En ögonblicksbild från SNF 1936

HÖSTEN 1936 visades en utställning som hette "Nutida svensk medaljkonst". Platsen var Kungl. Myntkabinettets lokaler i Nationalmuseet.

Vid denna tid fanns en lång rad skickliga medaljkonstnärer i arbete. Det var namn som Erik Lindberg, Gösta Carell, Svante Nilsson, Carl Milles, Tore Strindberg och Eric Grate. Denna samling medaljkonstnärer innebar att utställningen var befogad och att innehållet var intressant. Den var också tänkt att kunna visas på andra platser i landet.

Kungl. Myntkabinettets dåvarande chef, Bengt Thordeman, var ansvarig för utställningen. Han var också mycket road av medaljkonst. Detta visade han bland annat genom sin mycket nyttiga genomgång av svensk medaljkonst från Vasatiden och fram till 1930-talet som publicerades i årskalendern *Almanack för Alla* 1934 och 1935.

Vid sidan av sin funktion vid Kungl. Myntkabinettet var Thordeman också ordförande för Svenska Numismatiska Föreningen (1935-

1947). Föreningen hade naturligtvis ett extra intresse av utställningen och Thordeman bjöd in medlemmarna till en särskild visning tisdagen den 20 oktober 1936. Efter visningen samlades de inbjudna gästerna – tillsammans med Bengt Thordeman – till en middag på restaurang "Tre Remmare". I anslutning till middagen talade professor Erik Lindberg om "En medaljgravörs syn på sitt yrke".

Lyckligtvis fanns det en fotograf på plats vid middagen och bilden infördes i *Svenska Dagbladet* den 21 oktober 1936. Alla deltagare är festklädda och glada. Det märks att personerna på bilden trivdes tillsammans.

IW

**HÅKAN WESTERLUND
MYNTHANDEL**

**KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER**

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07

Förfalskningar – ett hot mot myntsamlandet!

Förfalskningar och kopior av mynt och sedlar har troligen alltid förekommit. Syftet med förfalskningarna har i äldre tider varit att använda dessa som gångbar valuta. Ofta handlade det om att tillverka mynt med ett för lågt ädelmetallinnehåll. Att förfalska gångbara mynt eller sedlar har alltid ansetts som ett grovt brott. Äldre lagstiftning har föreskrivit dödsstraff för myntförfalskning och även i dag är straffvärdet högt för den som förfalskar mynt och sedlar. Myntförfalskning kan i grova fall ge upp till åtta års fängelse.

Till förfalskningarna bör också kopior och fantasimynt avsedda för myntsamlare inräknas. Elias Brenner avbildar flera fantasimynt i *Thesaurus Nummorum Sueo-Gothicorum*.

Förfalskningar av mynt avsedda för samlare har blivit ett växande problem i takt med att antalet mynt-samlare ökat under 1900-talet.

Falskmynt från Kina

På senare tid har en ny form av förfalskade mynt från Kina dykt upp på marknaden. Stora mängder mynt har sålts, bland annat två svenska riksdalermynt (med årtalen 1781 och 1846). Dessa förfalskningar uppmärksammas i SNT 2007:5 sid. 181. Modern teknik förefaller göra det allt billigare och enklare att förfalska mynt. Tittar man på den stora amerikanska online-auktionsfirman så finns det i dag åtskilliga tusentals kopior av mynt till salu. Vissa säljare erbjuder kompletta årtalsserier, inklusive de svåra varianterna till salu, utropspriset är ofta någon krona per mynt. Samma serier återkommer vecka efter vecka.

Samtliga förfalskade svenska riksdalar 1781 och 1846 har ett identiskt utseende. Mynten är både stamp- och plantsidentiska. Samtliga mynt har samma plantsfel oavsett om det rör sig om kantfel eller plantsrispor. Mynten har också samma förslitningsgrad vil-

5 öre 1910 tillverkad i Kina 2009. Förstorad. Foto: författaren.

ket inkluderar eventuella repor. Under våren 2009 har ytterligare kinesiska förfalskningar av svenska mynt dykt upp på marknaden. Den här gången rör det sig om moderna öresmynt från perioden 1909 till 1927.

Jag har köpt några förfalskade objekt i studiesyfte. De som avbildas hos auktionsfirman har samtliga varit märkta "replica" eller "copy". De objekt jag erhållit har varit identiska med bilderna hos auktionsfirman men utan denna märkning. Hur dessa förfalskningar tillverkas är för mig okänt, men mycket tyder på att förfalskarna använder sig av någon form av frästechnik. Troligen skannas först myntet in tredimensionellt för att sedan fräsas ut.

Jag har kommit över en plants till en falsk svensk kopparfemöring. Den här ovan avbildade förfalskningen med årtalet 1910 väger 7,7 g och en obearbetad plants till en dylik förfalskning 10,7 g. Plantsen har större

diameter och är tjockare än den färdiga förfalskningen.

Den som köper ett mynt direkt från Kina är naturligtvis medveten om att myntet är en kopia.

Mer problematisk är andrahandsmarknaden. När dessa objekt säljs vidare är det lätt att ursprunget glöms bort eller inte anges, vilket riskerar att någon i slutändan betalar dyra pengar i tron att det är ett äkta mynt. Vi alla samlare / numismatiker har en viktig uppgift i att se till att sprida kunskapen om de förfalskade mynten, för att stoppa dem. Den ökade förekomsten av förfalskade mynt riskerar annars att allvarligt skada vår hobby och vårt intresse.

Kända moderna förfalskningar från Kina:

- 1 riksdaler 1781
- 1 riksdaler specie 1846
- 5 öre 1909 med stort kors
- 5 öre 1910
- 5 öre 1917 (tillverkad i koppar)
- 2 öre 1920 (tillverkad i järn)
- 5 öre 1927

Ingemar Svenson

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgesamlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel. och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

Svenska och skandinaviska
mynt och sedlar.

Stor sortering av utländska
jubileumsmynt, årsset samt småmynt.
Euro-utgåvor, polletter och medaljer.

Prislistor gratis.

NORRTÄLJE MYNTHANDEL

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

www.nmh-mynt.a.se

S:t Eligius och Öja kyrka på Gotland

1. Fransk denar från Paris, slagen av S:t Eligius (ELIGIUS MONETA). Ex. Cabinet de Médailles, Paris. Foto: Bibliothèque Nationale de France, Paris. Reprofoto av författaren ur E. Nathorst-Böös artikel 1983. Skala ca 2:1.

S:T ELIGIUS BETECKNAS inte bara som smedernas och guldsmedernas skyddshelgon utan även **myntmästarnas** och därför kan följande rader kanske vara av intresse för den numismatiska läsekretsen.

S:t Eligius var av galliskt-romerskt ursprung, född i Limoges i centrala Frankrike omkring år 588 och blev sedermera guldsmed och myntmästare i Paris under kung Clothar II (584-629) och Dagobert I (629-639). Hans verksamhet som myntmästare (som exempel, se *fig. 1*) upphörde då han år 641 utnämndes till biskop av Noyon-Tournai och han slutade sina dagar år 660 i Noyon. I bildkonsten framställs han oftast som en biskop med en hammare eller en kalk i handen.

I en artikel av Ernst Nathorst-Böös i Svensk Numismatisk Tidskrift (1983:4-5, s. 118) berättas det att en skråhandskrift från omkring 1500 i Kungl. Bibliotekets samlingar är den eventuellt enda medeltida bild som skapats på svensk botten, vilken avbildar skyddshelgonet S:t Eligius.

Under en vistelse på Gotland besökte jag den medeltida kyrkan i Öja socken på öns södra del och passade då på att dokumentera portalomfattningen på kyrkans norra sida. Nämnade portalomfattning anses nämligen avbildat S:t Eligius i en något udda liggande ställning i den västra kapitälraden (*fig. 2-3*). Portalen liksom tornet i dess helhet är ett verk av den så kallade *Egypticus* från mitten av 1300-talet. Vi har här en på svensk botten framställd bild av S:t Eligius som är betydligt äldre än den som avbildats i skråhandskriften. Portalens östra sida avbildar bland annat Kristus (*fig. 4*).

Vem var då stensemästaren *Egypticus* som anses vara portalens upphovsman? *Egypticus* är ett anonymnamn på en skulptör och stensemästare, verksam på Gotland under första hälften

2. Västra sidan av nordportalen på Öja kyrka, Gotland. S:t Eligius liggande med hammare i höger hand (samt hästsko) i vänster hand. Foto: författaren.

3. Detaljbild framifrån på S:t Eligius, Öja kyrka, Gotland. Foto: författaren.

av 1300-talet. Namnet *Egypticus* kommer av stensulpturens ibland tunga former, vilka kan påminna om den egyptiska konstens.

Frédéric Elfver

Not

¹ I detta sammanhang bör även nämnas de medeltida kalkmålningar i kyrkor som avbildar det aktuella motivet med S:t Eligius. De är följande: Eskelhem, Gotland (1400-talets mitt); Sölvesborg, Blekinge (1400-talets första fjärdedel); Brunnby, Skåne (ca 1500); Norrsunda, Uppland (1400-talets mitt). Av intresse är även det kapital på absiden av klosterkyrkan Saint-Georges i Saint-Martin-de-Boscherville, Normandie, som avbildar S:t Eligius. En teckning av detta kapital återfinns läsaren som omslagsbild till Nordisk Numismatisk Årsskrift 1950.

4. Östra sidan av nordportalen på Öja kyrka, Gotland, avbildande: djävulen, Maria, Kristus och Johannes. Foto: författaren.

Julius Hagander 1925 – 2009

EN NUMISMATIKENS VÄLGÖRARE och en storsamlare har lämnat oss. Vänner Julius avled den 10 juli vid 84 års ålder i Basel efter en tids sjukdom. Närmast sörjs han av en stor familj – fyra barn och åtta barnbarn, syskon och syskonbarn – men också av en talrik vänskrets. Hans hustru sedan 1952, Monika Schneider, gick bort 2004.

Julius härstammade från norra Skåne, ”snapphanebygd”, men var född i Rostock. Familjen äger alltjämt fädernegården, även om den arrenderats ut sedan länge. Hans far var vicekonsul Julius Hagander d.ä. från Malmö, modern hette Erika Spekin.

Från hösten 1939 tillbringade Julius sina gymnasieår i Sigtuna, där han tog studenten 1945. Sin militärtjänst gjorde han sedan med flygutbildning vid Ljungbyhed och blev med tiden kapten i reserven. Genom alla år höll han kontakt med sina vänner från flygarutbildningen; de sågs vart femte år, något som Julius aldrig missade! Det lokala flygmuseet har han också gynnat och hjälpt till med att restaurera flygplan.

Sin civila utbildning och praktik fullföljde Julius dels i S:t Gallen i Schweiz, där han blev Lic.Oec., dels i Sverige vid Handelshögskolan, åtföljd av Monika. De nygifta bodde ett par år i Stockholm, där Julius tjänstgjorde vid Sveriges Allmänna Exportförening. Efter andra praktik-tjänster blev han 1955 vd för familjeföretaget Elastinwerk AG, som nu låg i Liechtenstein (det var det lilla landets tredje största i sitt slag!) och verkade inom förpackningsindustrin för livsmedel med en stor internationell kundkrets. Han skaffade ett eget flygplan för att snabbare nå sina affärsförbindelser; han flög hem det från USA med mellanlandning på Island! När han sedan sålt företaget gick flygplanet samma väg – då fick jag tårar i ögonen, berättade han.

Julius Hagander i Ulf Nordlinds mynthatandel.

Bilden togs i samband med att boken *Sveriges och dess forna besittningars guldmynt och riksdaler från Gustav I till Carl XVI Gustaf* gavs ut 1996.

Foto: Gabriel Hildebrand.

Julius var själv med om flyttningen av företaget till Weinheim i Tyskland och var arbetande styrelseordförande i Naturin Werk Becker & Co., som det nu hette, alltjämt med de internationella affärerna som specialitet. Han och Monika bodde i Basel sedan 1955 – men alla somrar tillbringades troget i Skåne, på Segeltorp på Bjärehalvön, och där är också familjens gravplats på Hovs kyrkogård.

Det är nu tjuugo år sedan Julius avvecklade sin affärsverksamhet och gick i pension. Men överksam har han inte varit! Han var en ivrig golfspelare och den sporten har han utövat i alla världsdelar. Svenska Klubben i Basel har han ägnat mycken tid och var initiativtagare till en utställning om den olycklige Gustav IV Adolf, vilken som bekant avled i Schweiz 1837 (i S:t Gallen). Vid invigningen – som den svenske ambassadören Jan Mårtenson stod för – talade även Julius, på perfekt ”schwitzerdötsch”. Han hjälpte också Herman Lindqvist och Göteborgs TV med filmen om denne kung. Två av oss var i Schweiz samtidigt och reste med på några inspelningar. Vi fick också tillfälle att besöka Liechtenstein och bese de magasinerade furstliga samlingarna, inte

bara konst utan också en specialinriktad mynt- och medaljsamling.

För några år sedan tilldelades Julius H M Konungens guldmedalj i 8:e storleken med serafimerband. Då var han redan kommandör av Furstliga Liechtensteinska förtjänstorden.

Redan på 1960-talet började Julius samla svenska mynt, men riktig fart tog hans intresse på 1980-talet. Det blev en enastående samling, den mest imponerande i sitt slag som sammanbragts i Sverige i modern tid. Han specialiserade sig på guldmynt och riksdalrar från Sverige och dess forna besittningar. Han har berättat mycket för oss om sitt stora intresse och hur han känt glädje och tillfredsställelse när han gjort det ena fyndet efter det andra. År 1996 presenterade han samlingen i en tungt vägande bok på 574 sidor med en mynthistorisk inledning.

Men därmed slutade han inte att samla! Han köpte en del kopparmynt på senare år men det hann aldrig bli någon storsamling. Sitt sista förvärv gjorde han genom ombud hos Künker i Osnabrück på den 4:e Ericssbergsauktionen den 25 juni i år, en förmälig guldprägling från Elbings ockupation under Karl X Gustav.

Medaljen över Julius Hagander utfördes av konstnären Ernst Nordin. Den mäter 97 mm och är gjuten i brons. Medaljen var en gåva till Julius på hans 80-årsdag från vännerna Lars O. Lagerqvist, Hans Hirsch och Ulf Nordlind. Gabriel Hildebrand tog bilden.

Haganders intresse för numismatiken och hans stora generositet har tagit sig många uttryck. Svenska Numismatiska Föreningen, där han blev medlem 1987, ägnade han mycken tid och möda. SNF:s jubileumsutställning 1998 ("Samlarens klenoder") i Kungl. Myntkabinettet såg honom som deltagare och han bekostade även en separat katalog till sin monter. För detta fick han SNF:s hedersgåva (medaljen nr 78, "Ekorren").

Han var föreningens ordförande från 2002 till våren 2008. Han presenterade sig själv i SNT 2002:8 (s. 177) sedan han valts efter ett turbulent år med uppskjutet årsmöte. Han såg fram emot att "få vårda de traditionella värden som finns och utveckla framför allt kontakterna och samarbetet med vårt långa Sveriges landsortsföreningar, presentera erfarenheter och stöd från SNF till de yngre samlarna och alla andra intresserade ...".

Som ordförande var det mycket han befrämjade – Sveriges mynthistoria, Myntets dag (där han också höll föredrag), Nordisk Numismatisk Union, möten och utflykter. Sitt första NNU-möte deltog han i 2002 på Island som "anförare för de svenska

trupperna" och sitt sista 2007 i Stockholm, där han ledde förhandlingarna som NNU-ordförande.

När han avgick som SNF:s ordförande i maj 2008 och avtackades varmt ägde det årsmötet rum i Karlshamn med den lokala föreningen som värd. Julius erhöll redan 1996 SNF:s guldnål "för sin samlargärning" och förtjänstmedaljen i silver 2005.

Kungl. Myntkabinettet har han gynnat i många år, alltsedan flyttningen till Slottsbacken 1996, och en hel utställning – "Myntskatternas magi" – bekostades av honom. Som initiativtagare till monografierna i "Den svenska mynthistorien" kom han även att fungera som arbetsutskottets ordförande, en som entusiastiskt banade väg genom svårigheterna och dessutom lämnade ytterligare generösa bidrag. Hans kloka synpunkter har varit mycket uppskattade.

Julius var alltid intresserad av vad som hände på Kungl. Myntkabinettet och hans talrika besök var fyllda av nyfikenhetens iver och glädje. Det var alltid litet av en feststämning när han kom.

En oförglömlig forskningsresa till Moskva stödde han ekonomiskt; i den deltog två av oss minnesteck-

nare. Det gällde att fastställa, om resterna av Brenners samling fanns i Pusjkin-museet, något som Ernst Nathorst-Böös kommit fram till vid ett besök trettio år tidigare. Ja, där satt vi tre och fick studera mynt i flera dagar och det kan den intresserade läsa om i SNT 2002:8 (s. 172-177). "Elias Brenners myntsamling finns i Moskva" kallade vi den. Julius hann också skaffa teaterbiljetter och bjuda på minnesvärda måltider ...

Julius var en av donatorerna till Lunds universitets historiska museums nya myntkabinett och skulle ha talat vid invigningen under senvåren 2009, men hans försämrade hälsa tillät inte detta. Han vilar nu i familjegraven på Hovs kyrkogård, varifrån man har en enastående utsikt över Bjärehalvön och Öresund.

Framför allt har Julius Hagander varit en verklig vän, gladlynt och skämtsam, god, generös och anspråkslös. Vi och många andra kommer att sakna honom mycket.

*Lars O. Lagerqvist
Ulf Nordlind
Ian Wiséhn*

Stockholms gamla slott som det såg ut omkring år 1600. En del av Erik XIV:s och Johan III:s guldmynt, de s.k. ungerska gyllen, smältes ner för att användas till förgyllning av de tre kronorna som prydde spiran. Bilden är hämtad ur skriften *Stockholms gamla slott "Tre kronor"*. Stockholm 1959.
Infällt ses båda sidor av en ungersk gyllen 1568. Foto: Gabriel Hildebrand.

En arbetsplats med guld i källaren

- tankar kring den äldste av metaller

DET ÄR LITE SPECIELLT att arbeta i ett museum som är så fyllt av ädla metaller. Det är lätt att bli fartblind där nere i valven bland alla skåp här på Kungl. Myntkabinettet. Var man än tittar så finns där mynt och medaljer av guld. Självfallet finns också sådana av silver och brons, men ändå.

Det är guldets oföränderliga glans, formbarhet, oförstörbarhet och rader av andra egenskaper som gör att vi människor alltid har uppskattat metallen guld. Om man skall vara lite formell så är dess kemiska beteckning Au, täthet 19,3, smältpunkt 1063°C, atomnummer 79 och atomvikt 197.

När jag vid frukosten dricker mitt te och läser min morgontidning får jag veta hur guldets uppfattas av investerare och banker. Det har verkligen skiftat under åren. Just nu (i mars 2009) är guld något som alla vill ha. Både banker och industrier går igenom ett stålbad där ingen ännu är säker på hur resultatet kommer att bli.

I tidningarna kan man läsa att guldets nu kostar 280.000 kronor per kg.

Men jag har också en del äldre tidningsklipp som berättar en annan historia. I en tidningsartikel ställs frågan: "Har guldets mist sin glans och förvandlats till en råvara bland alla andra?" En annan artikel nästan skriker ut: "Guldets har spelat ut sin roll som reservvaluta". Fundersam bläddrar jag vidare. Men så tänker jag att guldets ändå har överlevt tusentals år av krig, uppror, ekonomiska kriser och revolutioner.

Guld var troligen den första metall som människan lärde sig att använda. Föremål av guld har påträffats i bland annat Egyptens faraogravar och i inkaskatterna från Peru, i vårt land under sen stenålder. De stora guldrusherna var viktiga: Kalifornien år 1848, Australien 1851, Klondike 1897 och Nome 1900. Tidigare glesbefolkade eller obebodda områden blev plötsligt kända över hela jorden och lockade mängder av lycksökare. Affärer öppnades, vägar och järnvägar byggdes, industrier grundades – allt i guldgrävornas spår.

Redan tidigt förekommer det uppgifter om svenskt guld. Biskop Peder Månsson uppgav att han i sin ungdom

– kring 1480-talet – hade funnit guld "i svartom flise stenom" i Sverige. Agricola uppgav att det inom svenskt område i Finnmarken förekom guldfyndigheter. I flera av de tidiga rapporterna nämns Dalarna som fyndplatsen. Så t.ex. rapporteras år 1636 om ett guldfynd i Väster-Silfberg. Även Östra Silverberget undersöktes, och 1695 kunde landshövdingen Nils Gripenhielm använda guld från platsen till att låta tillverka gulddukater. Dessa s.k. Gripenhielmska dukater är de säkert äldsta bevarade föremålen tillverkade av svenskt guld.

När en ryttare år 1738 meddelade myndigheterna i Stockholm att en guldfyndighet påträffats i Småland beslutade man om allmän klockringning från Stockholms kyrkor. Platsen för fyndet hette Gyafors och ligger nära Vetlanda, men nu ändrades namnet till Ädelfors. Guldgruvan var i drift någorlunda kontinuerligt under åren 1749-1824 och 1890-1898. Trots glädjeyran i Stockholm blev det aldrig någon succé för Ädelfors guldgruvor. Totalt utvanns 141 kg guld, som bland annat användes vid präglning av guldmynt. Dessa dukater bär alla Smålands vapensköld för att visa guldets ursprung. Andra dukater

har Dalarnas vapen som motsvarande motiv. Vi använde även ostindiskt guld i våra mynt och detta markeras med en strålände sol.

Sveriges första guldmunt präglades för Erik XIV år 1568. De kallades ungerska gyllen. Av namnet förstår man att dessa svenska mynt hade samma halt som samtida ungerska guldmunt. En del av Erik XIV:s och Johan III:s guldmunt smältes ned för att användas vid förgyllningen av de tre kronorna som prydde kärntornets spira på slotet Tre Kronor, nedbrunnet 1697.

Fortfarande finns det äldre personer som minns guldmunt från Oscar II (20, 10 och 5 kronor) och från Gustav V (20 och 5 kronor). De senare guldmunt utkom 1925 och 1920. Då hade Sverige haft guldmunt sedan 1873 och allmänheten kunde växla till sig trevliga klingande kronor i guld. Detta lyckliga tillstånd varade fram till 1931 då guldmuntfoten suspenderades.

När man stillsamt vandrar runt bland skåpen i Kungl. Myntkabinetets valv väcks en del frågor, t.ex.: hur mycket guld finns det egentligen? Någon beräknade år 1990 att det då fanns något över 100.000 ton guld. Låter det som väldigt mycket? Jag vet inte, men alla som jag känner äger åtminstone något litet av guld – i bästa fall en vigselring.

En mycket stor del av guldets ägs av världens centralbanker. Det lär vara mer än 1/3 av den totala mängden. Ett intressant ställe för den som är road av guld borde vara Fort Knox i Kentucky. När jag bläddrar bland mina papper hittar jag en tjugo år gammal uppgift om att där förvaras mer än 300.000 guldtackor. Säkert består dessa också av guld från nedsmälta engelska soveraigns och guldrubler från tsarernas Ryssland. Kanske finns det kvar något från det indiaguld som spanjoren Cortés stal

från aztekhövdingen Montezuma II år 1521. Guld i tackor är opersonligt och skvallrar sällan.

I dag utvinns guld i mer än femtio länder. De största producenterna är Sydafrika, Ryssland, Kanada, Förenta Staterna och Japan. Sveriges andel av den totala världsproduktionen ligger kring 0,2%. Ändå skulle Gustav I varit häpen över vad vi utvinner – flera ton om året!

I min egen släkt – på den skotska sidan – grävde min morfars farbror, John Sinclair, efter guld utanför Melbourne i Australien. Han lyckades över all förväntan och kunde varje kväll gräva ner dagens resultat i trädgården. Vid ett tillfälle överfölls han i trädgården av en kinesisk malmfältarbetare. Kinesen, som hade en lång hårpiska och en stor kniv i handen, jagades iväg med piskan mellan benen. Men detta är en annan historia ...

Ian Wiséhn

Bakelsebesten

NÄR AUGUST BLANCHE skrev *En prästmans anteckningar* (tryckt 1864) hade decimalräkningen med 100 öre på riksdalern redan några år på nacken. Ändå räknar den gamle komministern ”L-n” i berättelsen – ”en from och anspråkslös man” – bosatt i en liten, fattig församling i Stockholm fortfarande med riksdaler och skilling. Två månader före sin bortgång hade han ett samtal med en skomakarmästare han umgåtts med i många år. Komministern ämnade skänka tjugutusen riksdaler till dem som visat honom oegennyttig välvilja. Hur komministern med sina små inkomster – och trots sin vurm för smörbakelser – lyckats spara ihop så mycket pengar förklarar han så här för sin vän skomakaren:

”Bah! jag har dock levat bättre än de flesta. Men jag har kunnat undvara diverse överflödsartiklar, och det har gjort vad det kunnat. Hemma har jag t.ex. aldrig förtärt brännvin och öl. Brännvin och öl gå minst till tolv skilling per dag, ty har man sådant hemma, så måste man ju också bjuda. Tolv skilling per dag utgöra omkring nittio riksdaler per år och på fyrtio år tretusen sexhundrafyrtio.

Vanliga tobaksrökare depensera tretiosex riksdaler om året för Gävle vapen [ett tobaksmärke], men jag, som aldrig rökt, åtminstone hemma, har då på fyrtio år besparat mig ettusen fyrahundrafyrtio riksdaler. Andra präster nöta ut minst tre kaftaner på tio år, men jag har knappast utnött en enda. Detta gör nu en besparing av minst åtta kaftaner på fyrtio år, och uppskattar man nu varje kaftan till femtio riksdaler, så har man ju i behåll fyrahundrafyrtio samma mynt.

Om mina skodon behöver jag väl knappast tala med bror, som nog vet hur det står till med dem. Jag har, som bror vet, aldrig nyttjat galoscher. Ett par sådana om året kostar ju sju riksdaler eller tvåhundraåttio på fyrtio år. Genast ett litet tillskott av tvåhundraåttio riksdaler.

Jag har på mina ämbetsförrättningar kunnat räkna minst ett skålpund [425 g] konfekt i veckan. Det gör genast femtiotvå skålpund på året. Ett skålpund konfekt kostar hos sockerbagaren en riksdaler tjugufyra skilling, men min gamla städerska har sålt min konfekt för hälften mindre. Där har man nu tretionio riksdaler på året, vilket gör på fyrtio år den nätta summan av ettusen femhundra sextio riksdaler för bara konfekt.

Lägg nu ihop det ena med det andra och mera till som jag nu icke har tid att närmare specificera, så får man snart ihop hela summan.

Ingen skall likväl säga att jag slitit ont, ty det har väl knappast gått någon dag förbi som jag icke varit bjuden på mosel och rhenskt, och aldrig har det varit så uselt, att det icke vankats ett glas *pikardon* [franskt nattvardsvin].

Ack, jag hade kunnat spara mycket mera, om jag kunnat dra in i allt, men, gudnås, man är inte alltid herre över sina böjelser. Så har jag t.ex. haft en olycklig vurm på smörbakelser; jag har ätit smörbakelser för sex skilling om dagen. Det har gjort på år omkring fyrtio riksdaler trettio skilling och på fyrtio år ettusen åttahundratjugufem riksdaler för bara smörbakelser, det är ju förskräckligt!”

Skomakaren som hade lyssnat uppmärksamt kunde inte ”underlåta att dra på mun åt bakelsebesten, men denne hade en min, som gjorde han sig verkliga samvetskval över denna oskyldiga vurm”. Överflödsartiklarna gällde öl och brännvin, tobak, hela par skor samt en hel prästrock, galoscher och godis. Skönt att den präktige prästen hade åtminstone en svaghet, bakelser, även om det grämde honom. Ibland tullade han tydligt till och med på nattvardsvinet.

MGL

AURUM AUKTIONER AB
Stockholm

Myntauktioner i Stockholm

Inlämning pågår!

*Vi söker alltid kvalitetsmynt, sedlar,
medaljer, polletter, ordnar..*

Tel. 08-660 20 70, vard. 9-13, info@aurumauktioner.se

www.aurumauktioner.se

Myntauktion

årligen i maj och december.

Ett mynt från våra tidigare auktioner

Välkommen som köpare eller inlämnare
på våra auktioner.

Frimärkshuset
Skandinavisk Filateli AB

Humlegårdsgatan 13   Telefon 08-661 74 50
114 46 STOCKHOLM   Telefax 08-662 82 46

E-post: auctionbids@frimarkshuset.se
www.frimarkshuset.se

DANSK NUMISMATISK FORENING

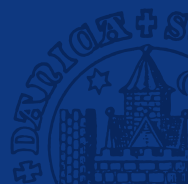
MØNTBØRS

31. okt. 10-16 2009

Copenhagen Coin Fair

Radisson Blu Hotel · Falkoner Alle 9 · Frederiksberg

WWW.NUMISMATIK.DK

Riga 1 taler 1660
37.000:-

AUKTIONER i Stockholm och Göteborg

Några mynt vi har sålt tidigare:

1 dukat 1810
Dalarna
43.000:-

2 dukater
1857
29.000:-

4 dukater
1838
44.000:-

Bättre mynt mottages regelbundet till våra auktioner.
Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom
ca 20.000 kunder ser varje auktion via vår hemsida och våra kataloger.

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38
E-post: mail@philea.se

www.myntkompaniet.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av för närvarande 18 mynthandlare i flera olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

Antikboden
Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Hamrin & Svahn Mynt AB
Sjöberg 1, 147 91 GRÖDINGE
Tel. 08-732 66 86, 070-212 64 55

Karlskrona Mynthandel
Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Rune Larssons Mynthandel
Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel
Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./Fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel & Vykortsantikvariat
Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt
Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTTRABY
Tel. 0455-155 99

HB Myntinvest Corona
Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./Fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer HB
Sveavägen 96
Box 19 507, 104 32 STOCKHOLM
Tel./Fax 08-673 34 23

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61
Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynthandel
Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26
Fax 0176-168 56

Pecunia MM HB
Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel./Fax 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel
Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./Fax 042-12 25 28

Selins Mynthandel AB
Regeringsgatan 6
Box 16 390, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81
Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel
Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, 611 58 20
Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics
Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel. 070-631 58 09

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./Fax 031-20 81 11

Håkan Westerlund Mynthandel
Vasagatan 42
Box 490, 101 29 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07
Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Sjöberg 1 • 147 91 Grödinge • Tel. 08-732 66 86 • 070-212 64 55

Besök vår hemsida: www.mynt.nu/smf/

Myntauktion

FREDAGEN 20 NOVEMBER 2009
PÅ KUNGLIGA MYNTKABINETTET SLOTSBACKEN 6
STOCKHOLM MED START KL. 9.30

*Samling Bonde
på Ericberg
Del 5*

*Auktionskatalog med avbildningar i färg kan avhämtas i vår lokal
Karlavägen 46, Stockholm fr o m 12 oktober till en kostnad av 200:-.
Den som önskar erhålla katalogen per post erlägger 275:-, utanför Sverige
375:-. Betalning vänligen till vårt PlusGirokonto 25 42 99-1. Katalogen är
också utlagd på vår hemsida www.nordlindsmynt.se ca 12 oktober 2009.
Visning kommer att äga rum auktionsveckan i våra lokaler, måndag-onsdag
16-18 november, 12-17 och torsdagen 19 november på Kungliga
Myntkabinettet 11-17 eller efter överenskommelse.*

Ulf Nordlind Mynthandel AB

Karlavägen 46, Box 5132, 102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13, info@nordlindsmynt.se